

JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITIES SCIENCES RESEARCH

Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi

Open Access Refereed e-Journal & Refereed & Indexed

Article Type	Research Article	Accepted / Makale Kabul	19.12.2019
Received / Makale Geliş	17.10.2019	Published / Yayınlanma	22.12.2019

ADANALI HAYRET EFENDİ'NİN SEYHAN MANZUMESİ

ADANALI HAYRET EFENDİ'S SEYHAN POEM

Dr. Öğrt. Üyesi Abuzer KALYON

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Polatlı Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / TÜRKİYE, ORCID: 0000-0003-0594-9920

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.1637>

Reference: Kalyon, A. (2019). Adanalı Hayret Efendi'nin Seyhan manzumesi. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 6(47), 4292-4298.

ÖZET

Çevresindekiler tarafından farklı kişiliği ile tanınan Hayret Efendi daha çok Adanalı Hoca Hayret olarak bilinmektedir. 1848 yılında Adana'da dünyaya geldi. Eğitim hayatının ilk derslerini Adana'da kentin önemli hocalarından aldı. Eğitiminin başlarında itibaren özellikle Arapça ve Farsçayı iyi öğrendi. Tahsilini daha da ilerletmek için İstanbul'a gelip medreseye devam etti. Öğretmenlik için gerekli olan tüm sınavları başarıyla kazanarak Dârü'l-Mualliminden diploma aldı. Bu şekilde öğretmen olan Hayret Efendi, öğretmenlik hayatına Adana'da başladı. 1871 yılında Adana Rüşdî Mektebi'ne eğitimci olarak atandı. İstanbul'daki eğitim hayatından sonra da çevresinde saygınlığı artmaya başladı. İyi bir eğitimci olmasından dolayı devletin üst düzey yöneticilerinin çocuklarına özel dersler vermesi için görevlendirildi. Ders verdiği çocuklar arasında bakan çocukları da vardır. Bunlardan Adliye Nazırı, Damat Celalettin Paşa'nın oğulları Prens Sabahattin ve Prens Lutfullah'a özel dersler verdi. Çevresindekileri kolay kolay beğenmeyip sürekli kendisini ön planda tutan kişiliği ile tanınmaktadır. Kişiliğinin önemli, daha doğrusu farklı yönlerinden birisi de övgü şiiri yazdığı kişiler kadar kendisini de ön plana çıkarmasıdır. Ümmet bilincini eserlerinde ön plana çıkardı. Hayret Efendi'nin değişik bir kişilik özelliği bulunmaktadır. Hayatının sonuna kadar İstanbul'da yaşadı. İstanbul'da bulunduğu süre zarfında Adana ve Adana yaylalarına duyduğu özlemi sürekli dile getirmiştir. İstanbul'da en güzel yerleri gezmeye gittiği zamanlarda bile beğendiği yerlerin güzelliğini anlatmak için sürekli Adana yaylalarıyla karşılaştırma yoluna gitmiştir. Eserleri, *Eş'âr-ı Hayret*, *Şehrâ-yîn ve Sihr-i Beyân*, *Mir'ât-ı Bedâyi'*, *Mesnevî-i Hayret Efendi (Şehrâ-yîn)* ve *Sûk-ı Ukâz'dır*. Çalışmamızın konusunu oluşturan *Seyhan Manzumesi* incelenerek manzumeden hareketle Hayret Efendi'nin Adana'ya ve geride bıraktığı akraba ve çevresine karşı duyduğu özlem değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Adanalı Hayret Efendi, Seyhan Manzumesi, Divan şiiri

ABSTRACT

Hayret Efendi, who is known with his unique personality by the ones around him is mostly known as 'Adanalı Hoca Hayret'. He came into the world in 1848 in Adana. Took the first lessons of his academic life in Adana, from the city's important teachers. From the beginnings of his education, he especially learned Arabic and Persian well. In order to push his education forward, he came to Istanbul and continued his studies in madrasah. Passing all of the exams that are necessary for teaching with success, he got to earn the diploma from Dârü'l-Muallimîn. Hayret Efendi who became a teacher in this way started his life as a teacher in Adana. In 1871, he got assigned to Adana Rüşdî Mektebi as an educator. His reputation towards his environment starts to increase after his educational background in Istanbul too. Because he was a good educator, he gets employed to teach the children of governmental executives. There are also the children of ministers among the children he was teaching. From these, the Courthouse Minister tutored Damat Celalettin Pasha's sons Prince Sabahattin and Prince Lutfullah. He is known for his habit of not appreciating the ones around him easily and prioritizing himself. One of his personality's important or more precisely different aspects is that he prioritizes himself as much as he prioritizes the people he was composing tribute poems too. He highlighted the concept of pan-islamism in his works. There is a novel personality trait of Hayret Efendi. He lived in Istanbul until the end of his life. He uttered the longing of his to Adana and Adana's tablelands in the time of him being in Istanbul. Even when he went to tour the best places in Istanbul, to tell about the beauties of the places he liked the most, he continuously went to use the way of comparing the beauties of those places with Adana's tablelands. His works are, *Eş'âr-ı Hayret*, *Şehrâ-yîn ve Sihr-i Beyân*, *Mir'ât-ı Bedâyi'*, *Mesnevî-i Hayret Efendi (Şehrâ-yîn)* and *Sûk-ı Ukâz*. In our study, *Seyhan Manzumesi* which constitutes the subject of our study will be analyzed and Hayret Efendi's longing to Adana and his family and folks who he left behind will be explained according to the poem itself.

Keywords: Adanalı Hayret Efendi, Seyhan Manzumesi, Ottoman Poetry

1. GİRİŞ¹

1848’de Adana’da dünyaya gelen Hayret Efendi, XIX-XX. yüzyıl divan şairlerindedir. Hayret Efendi, memleketinden dolayı “Adanalı Hoca Hayret Efendi” olarak da tanınmaktadır. Asıl adı, Mehmet Bahaeddin Hayret’dir. Anne ve babası Karaisalı’dan gelip Adana’ya yerleşmiştir. Dedesi, devrin ulemasındandır. Hayret Efendi, çiftçilikle geçimini sağlayan Hacı Hüseyin Ağa’nın oğludur. Adana’da devrinin önemli bilginlerinden dersler alarak ilk tahsilini tamamlayıp icazet almıştır. Eğitiminde özellikle Arapça ve Farsçayı iyi öğrenmiştir. Tahsilini daha da ilerletmek için İstanbul’a gelmiştir. Medreseye İstanbul’da devam etmiştir. O zamanki adıyla muallimlik yani öğretmenlik için gerekli olan tüm imtihanları başarıyla kazanarak Dârü’l-Mualliminden diploma almıştır. Bu şekilde öğretmen olan Hayret Efendi, öğretmenlik hayatına Adana’da başlamıştır. 1871 yılında Adana Rüşdî Mektebi İkinci Muallimliğine atanmıştır.

Hayret’in memleketindeki hayatı oldukça maceralı ve çekişmeli geçmiştir. Çok bilgili ve zeki bir şahsiyet olan Hayret Efendi, ilmî ifadeleri ve sıra dışı davranışları ile çevresindekilerin kıskançlıklarına maruz kalmıştır. Onu kıskananlar her fırsatta ayağını kaydırmaya çalışmışlardır. Çevresi ve arkadaşları çekememezlik konusunda âdeta her fırsatı değerlendirmişlerdir.

Hayret Efendi’nin Bulunduğu Görevler

- ❖ 1871- Adana Rüşdî Mektebi İkinci Muallimliği
- ❖ 1873 yılında Söğüt Rüşdî Mektebi Birinci Muallimliği, (Bu görevinden istifa ederek İstanbul’a yeniden gelip özel hocalık yapmıştır.)
- ❖ 1878 Gülhane Askeri Rüştiyesinde Türkçe Dilbilgisi Öğretmenliği
- ❖ 1880 Mekteb-i Sultânî (Galatasaray Lisesi) Türk Edebiyatı Muallimliği
- ❖ 1881 Kütüphaneler Müfettişliği
- ❖ 1882 Kütüphaneler Tahrir Müdür Muavinliği
- ❖ 1886 Maarif Nezareti Encümen-i Teftiş ve Muayene Azalığı
- ❖ Kandiye İdadi Mektebi Edebiyat Öğretmenliği
- ❖ 1900 Maarif Nezareti Encümen-i Teftiş ve Muayene Azalığı (İkinci defa)
- ❖ 1908 Dârü’l-Fünûn Ulûm-ı Diniyye ve Edebiyat Şubeleri Müdürlüğü

Son yıllarında maddi sıkıntılar çekmekte olan Hayret Efendi’ye geçimini sağlaması için bir memuriyet görevi verilmiştir. Ama o sürekli yönetimi eleştirmeye devam etmiştir. Özellikle 31 Mart olaylarını öven ve 1909’da yayımlanan bir makalesi yüzünden beş yıllık ceza ile Rodos’a sürgün edilmiştir. Ailesi de bu yüzden dağılmıştır Bir yıl sonra affedilerek İstanbul’a dönmüştür.

1911’de emekliye ayrılan Hayret Efendi emekliliğinden kısa bir süre sonra 1913’te İstanbul’da vefat etmiştir. Merkez Efendi Mezarlığına defnedilmiştir.

2. KİŞİLİĞİ

Hayret Efendi’nin kişiliği sıradan olmayan; kendine has özellikler taşımaktadır. Onun kişiliği ile ilgili olarak önemli tespitlerde bulunan İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, edebiyat ve ediplerle meşgul olabilecek bir yaşa geldiği zaman Hayret Efendi adını da işitmeye başladığını belirtmektedir. O’nun sözlerinin diğer edebiyatçıların nazım ve nesirlerine benzemediğini de ifade etmektedir. Arapçayı çok iyi bildiği ve öğrettiği de başta İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal olmak üzere kendisini tanıyanlar tarafından belirtilmektedir.

Hayret Efendi, özellikle eleştiri konusunda duygu ve düşüncelerini çekinmeksizin ifade etmektedir. Esprili bir tarafı bulunmaktadır. Başkalarını acımasızca yererken birilerinin de kendisi hakkında sarf edeceği en ufak bir eleştiriye dahi tahammül edememektedir. Yani kendi kendini çok beğenen bir kişiliğe sahip olan Hayret Efendi başkalarını toplum içinde bozmaktan da çekinmemektedir.

¹ Adanalı Hayret Efendi’nin hayatı ve eserleri hakkındaki bilgi, Kalyon, A. & Kalyon, F. (2017) *Adanalı Hayret Efendi, Şehrâyin ve Sîhr-i Beyân, Ankara: Akçağ Yay.* İsimli çalışmamızdan kısaltılarak alınmıştır.

3. ESERLERİ

Hayret Efendi'nin başlıca eserleri aşağıda başlıklar halinde verilmiştir. Bunların dışında yazılarını Beyânü'l-Hak, Sırat-ı Müstakim, Sebilü'r-Reşâd gibi gazete ve dergilerde yayımlamıştır.

3.1. Eş'âr-ı Hayret

Bursalı Mehmed Tâhir, Hayret Efendi'nin üç dilde “elsine-i selâse (Arapça-Farsça-Türkçe)” kaleme aldığı şiirlerinin önemli bölümünün basılmadığını belirtmektedir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemal İnal ise şairin, sağlığında şiirlerini bir araya toplamadığını, dağınık hâldeki manzumelerinin bir kısmının ölümünden sonra bazı takdirkârları tarafından “Eş'ar-ı Hayret” ismiyle bir deftere kaydedildiğini, bu defterin bazı evrakıyla birlikte Beyazıt Kütüphanesinde bulunduğunu belirtmektedir. İbnü'l-Emin Mahmud Kemâl İnal'ın bu ifadelerine karşılık, Rıfat Kütük, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü için kaleme aldığı “Hayret, Bahâeddin Hayret Efendi, Adanalı Hoca Hayret Efendi” maddesinde Beyazıt Kütüphanesi kataloğunda bu isimde bir yazmaya rastlanmadığını belirtmektedir. (Kütük, 2014).

3.2. Sûk-ı Ukâz

1304/1886-87'de Karabet ve Kasbar Matbaasında basılan Sûk-ı Ukâz, İslam kültür ve uygarlığının edebî niteliklerini, sanat özelliklerini gün yüzüne çıkarmak düşüncesiyle hazırlanmıştır. Arapçadan yapılan tercümeleri ihtiva eden bir mecmua'dır. Sohbet üslubuyla kaleme alınan Sûk-ı Ukâz, Hayret'in Arapçaya olan vukufiyetini; İslam tarihine, bibliyografyasına ve retoriğine hâkimiyetini göstermesi bakımından önemlidir (Kütük, 2014).

Hayret Efendi, büyük iddialarla tek sayı çıkardığı mecmuasına Arap medeniyeti tarihinde önemli bir yeri olan Sûk-ı Ukâz panayırından hareketle bu ismi vermiştir.² Eserin başında 32 sayfalık bir mukaddime³ bulunmaktadır. Mukaddimedeki Hayret Efendi, nasıl bir mecmua çıkaracağını tüm ayrıntıları ile anlatmaktadır. Mecmuada ele alınacak konular özetle şöyledir: Halk için dini hutbeler bulunacaktır. En önemlisi, derginin ilk başlarda üç dilde (Türkçe, Arapça ve Farsça) konulu yazılara yer verceği ifade edilmiştir. İlerleyen sayılarda dergide Çağatayca, Çince, Hintçe, Açe dili ve hatta Ümitburnu dilinde kaleme alınacak çalışmalar yayınlanacaktır. Sûk-ı Ukâz mecmuası böylesine iddialı bir anlayışla yayımlanmış; ama maalesef tek sayıdan başka çıkmamıştır. İlk sayıda sadece Hayret'in tercüme ve çeşitli konulardaki görüşlerini içeren yazıları bulunmaktadır. Eserin iç kapağında yer alan şu ifade ile Hayret Efendi, mecmuayı çıkarma gayesini açıklamaktadır: “*Ümmetin elsine-i selâse menâvili üzere mensûc ve ma'mûl olan her türlü me'âsir-i bedi'asına maraz olarak her şehri Arabî guresinde bir küşâd olunur sühân sergisidir.*” Hayret Efendi, mecmuasını bir gemiye benzetmektedir. “*Binâ'en-aleyh ümmetin Sûk-ı Ukâz'ı sahrâ-yı mu'ayyen gibi sâbit olamayıp bütün iskelelere uğrayarak ahz u ihrâc-ı hamûle eden ateş gemileri gibi seyyâr bir sûretde bulunacaktır. Evet Ukâz-ı ümmet bir sefîne olup bu sefîne-i ukâz'ın hamûlesi belâgat ve hikemiyât ile sarılmış sanduka, sanduka-i ahlâk ve edep olacaktır.* [5]⁴ Bu gemi, İslam melekelerinde sahilleri dolaşacaktır. Geminin yükünün de belâgat ve hikmet olacağını vurgulamaktadır. Geminin, dolaşacağı manevi memleketler konusunda şunları söylemektedir: “*Bu Sefîne-i Ukaz halkistan, fikristan, edebistan, huta-i ma'neviyelerine mahrec olmak kabiliyetini hâiz*

² Sûk-ı Ukâz, yani Ukaz panayırı, İslâm'dan Önce Hicaz bölgesinde, Ukaz'da kurulan panayırlar. Haram aylarda (zilkade, zilhicce, muharrem ve receb) çeşitli bölgelerden gelen Araplar hurma ağaçlarının gölgelerinde çadırlar kurarak alışveriş yaparlardı. Bu panayıra İran ve Suriye'den gelen tacirler de katılırdı. Ukaz panayırı zilkade ayının başında kurulur ve yirmi gün devam ederdi. Panayır süresince halkın ilgisini çekmek için şiir ve hitabet yarışmaları yapılır, Arap edebiyatının en seçkin şair ve hatipleri bu panayırlarda kendilerini halka tanıtmaya imkânını bulurlardı. Arap kabilelerinin ünlü şairleri de bu panayırlara katılarak şiirlerini yarıştırdılar. Bu yarışmalarda dereceye giren şiirlerden ilk yedisi Kâbe duvarına asılmış. Bu yedi şiir yıl boyunca orada kalır; ertesi yıl bu şiirlerden daha güzel şiirler çıkarsa önceki yılın şiirleri indirilir ve dereceye giren yeni şiirler asılmış. Bu şiirleri Kâbe çevresine gelenler okumuş. Kendi kabilelerine mensup şairlerin şiirlerini orada görenler bu durumla övünürlermiş. Ukaz Panayırının Kâbe'ye şiirleri asılan yedi şair, yani Muallâkatü's-Seb'a şairleri şunlardır: İmrü'l-Kays, Tarafe, Zühayr, Lebid, Amr İbn-i Külsüm, Antere, Haris. Bu şairlerin en büyükleri, İmrü'l-Kays ve Zühayr'dir. Ukaz panayırı İslâmlıktan sonra eski önemini kaybetti, 746'da Ukaz'ın tahribinden sonra burada panayırlar kurulamadı. Ukaz, Mekke'nin güneydoğusunda Taif yolu üzerinde, yerleşim mekânı dışında hurmalıkların ve su kaynaklarının bulunduğu bir yeşil alandı. Hac ibadetinin yapıldığı mekânlara yakın bir yerde idi. Panayır mevsiminde insanlar burada bir araya gelmekteydi. Şam ve Güney kabilelerinin, Necid kabileleriyle ticaret yapabilmeleri için kurulmuştu. Aynı zamanda Habeşistan, Hindistan, Bizans ve İran gibi komşu ülkelerden tüccarlar ülkelerinde üretilen malları satmakta, başka ülkelerin ürettiklerini satın almaktaydılar. Irak, Gazze ve Basra'dan Şarap, Şam'dan yağ, üzüm ve silah, Taif'ten deri, Yemen'den hırka ve daha pek çok değişik yerden birbirinden farklı ürün gelmekteydi (Kalyon, 2018: 408-409)

³ Sûk-ı Ukâz'ın mukaddime kısmı tarafımızdan yayımlandı. “Adanalı Hayret Efendi'nin İddialı Edebiyat Mecmuası Sûk-ı Ukâz, Prof. Dr. Ahmet Mermer Armağanı, Ankara: Akçağ Yayınevi. s.398-430”

⁴ Köşeli parantez içindeki rakamlar, Sûk-ı Ukâz'ın matbu metnindeki sayfa numaralarını göstermektedir.

ne kadar sevâhil-i ezhân var ise kâffesine uğrayıp her birisinden yük alıp vererek âlem-i ezvâkı ayda bir devr edecektir. Gemi kaptanı, diğer gemilerin kaptanları gibi nâ-Hudâ değil; avn-i Hudâ'dır.” [6]

Mecmuayı Arap kültür ve edebiyatında önemli bir yeri olan Sûk-ı Ukâz'a benzeterek bu ismi vermiştir. (Kalyon, 2018: 407)

3.3. Mir'ât-ı Bedâyi' Mesnevî-i Hayret Efendi

Kasbar Matbaasında 1303/1895-1896 yılında basılan Mir'ât-ı Bedâyi', ondört sayfadır. Hayret Efendi'nin bu eseri, dört beyit eksikle Şehrâyîn eserinin aynısıdır. Mir'ât-ı Bedâyi'de olan tüm beyitler Şehrâyîn'de vardır. Şehrâyîn ve Sihri-i Beyân isimli eser, 1302/1884-1885 yılında Ebuzziyâ Matbaasında basılmıştır. Mir'ât-ı Bedâyi', bu eserden bir yıl sonra basılmıştır.

3.4. Şehrâyîn ve Sihri-i Beyân

İstanbul'da Matbaa-i Ebuzziyâ'da 1302/1884'te basılan 29 sayfalık kitap iki bölümden oluşmaktadır.

Eser, ön söz mahiyetinde “İfade” başlığı altında bir mukaddime ile başlamaktadır. Hayret Efendi bu bölümde eserini kaleme alma sebebini açıklamaktadır. Kendi kendini şiirlerinde ve çevresinde öven bir kişilik özelliği sergileyen Hayret Efendi, eserin giriş bölümünde kendisini aciz ve evsiz bir kul olarak takdim etmektedir. İfade başlığını verdiği bu kısa yazıda, Şehr-âyîn'i takdim ettiği Sultan II. Abdülhamid'i “Allah'ın gölgesine denk olan” biçiminde nitelendirmiştir. Padişahın tahta çıkışı vesilesiyle vatandaşların (kulların) evlerini, yuvalarını çeşitli kandillerle süsleyerek coşkulu mutluluk belirtisi sergilediklerini belirtmektedir. İşte bu ortamda kendisi de kaleme aldığı beyitlerini yüce halifenin (II. Abdülhamid) üstün nitelikleriyle süsleyerek Şehrâyîn'i yazdığını ifade etmektedir.

Şehrâyîn, şehrin süslenip donatılmasıyla yapılan şenlik, donanma anlamına gelmektedir. Hayret Efendi, Şehrâyîn'i, II. Abdülhamid'in tahta çıkışı (1876) münasebetiyle kaleme almıştır. Eserin ilk bölümü olan Şehrâyîn, 84 beyitlik kısa bir mesnevidir. Bu bölümde Hayret Efendi, Sultan II. Abdülhamid'i yüce İslâm ümmetinin koruyucusu ve ülkeyi canlandıran bir sultan olarak görmektedir. Şehrâyîn'i II. Abdülhamid'in ortaya koyduğu sevinç ve mutluluğa kalıcı bir tercüman olsun diye kaleme aldığını belirtmektedir.

Sihri-i Beyân'ı da yazının devamında, gökler kadar değerli olan Padişahın değerinin yüceliğini ilan etmekle görevli Sadrazamın (II. Abdülhamid'in Sadrazamı Küçük Said Paşa) tasvirini yapmak için yazdığını vurgulamaktadır. Küçük Said Paşa'nın övüldüğü kitabın ikinci bölümü olan Sihri-i Beyân'da araya yerleştirilmiş iki gazel bulunmaktadır. Eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Gazeller dâhil 337 beyittir.

Şehrâyîn'le Mir'ât-ı Bedâyi', arasındaki fark, Şehrâyîn'de olup da Mir'ât-ı Bedâyi'de bulunmayan dört beyit ve her iki eserde bulunan bir beyitteki tek kelimenin farklı yazımıdır.

Şehrâyîn'in yetmiş beşinci beytindeki,

Nazmım da hele ne dilsitândır

Güldeste-i gülşen-i cinândır

“cinândır”, Mir'ât-ı Bedâyi'nin yetmişikinci beytinde,

Nazmım da hele ne dilsitândır

Güldeste-i gülşen-i sühandır

“sühandır” biçimiyle geçmektedir.

Hayret Efendi'nin memleketi Adana'ya olan özlemine dile getirmek için kaleme aldığı “nasıl” redifli *Seyhan Manzumesi*'nde memleketine karşı duyduğu özlemi duygulu bir şekilde işlemektedir.

SEYHAN MANZUMESİMā-şā'e'llāhu kân⁵

- fâ' i lâ tün / fâ' i lâ tün / fâ' i lâ tün / fâ' i lün
- 1 Nerde kaldın hey sabâ ol yerdeki cânım nasıl
Hazret-i ruh-ı revânım cân u cânânım nasıl
 - 2 Yâd edip de hiç derler mi nedir Hayret deyü
Hiç anarlar mı beni ihvân ü yârânım nasıl
 - 3 Bir bahâr u şâd u handân mı yine etraf-ı şehîr
Andırır mı nağme-i mürgânı elhânım nasıl
 - 4 Tab'-ı nâlânım gibi inler mi ol dolaplar
Fikri cûşânım gibi çağlar mı Seyhan'ım nasıl
 - 5 Al da bir şöyle sabâ âh-ı derûnum inlet git
Dinlesinler sûzinâki nağme-i cânım nasıl
 - 6 Sonra dön yaylağa çamlardan geçüp de inle gel
Dinleyim bir ben de uşşâk u aşrânım nasıl
 - 7 Sen de mâh al da nigâhım çal bizim elden bana
Bir temâşâ eyleyim ol mâh-ı tâbânım nasıl
 - 8 Dön o mâhın da nigâhın ver benim mehtâbıma
Görsün onlar da benim şevk-i hurişânım nasıl
 - 9 Kaldırır yerden beni hubb u diyârın cezbesi
Etti bir tayyâre seyr ayına ten-i cânım nasıl
 - 10 El döner derler seni ey arz eğer gerçekse bu
Dön de bir seyr eyleyim devrinle devrânım nasıl
 - 11 Vâh ne hâl-i bîkesdir kalmamış gölgen bile
Varlığım yanmış bütün bilmem fûrûzânım nasıl
 - 12 Bir acib cevî içre emvâc içre çalkanmaktayım
Küşte-i ten kalsa da görseydi tûfânım nasıl
 - 13 Hangi siteme azm edersen her taraf balağ bütün
Anlamam neymiş tenezzül anla seyrânım nasıl
 - 14 Şeş cihetden ittilâ etmekteyim bir cân ile
Görse bir cân da haber verseydi hayrânım nasıl
 - 15 İnbisâtından derim Yâ Rab nasıl toplanmalı
Ses de yok ki dinlesem lâ-havle gûyânım nasıl
 - 16 Cismi bir seyyâr-ı kabr ettim belâ-yı aşk ile
Türbe ber-dûş oldu ruhaniyetim cânım nasıl

⁵ “Allah’ın dilediği olur” ifadesinin kısaltılmış biçimi.

- 17 Söyleyin yaklaşmasın zâir der u divârıma
İhtimâl bir şey düşer bilmez ki vîrânım nasıl
- 18 Varlığımdan hâlden bir lahza hâlî kalmadım
Tekke-gâhım söylesin kim oldu devrânım nasıl
- 19 Çilleler çektim çekildim kûşe-i ebrûlara
Ol kemend ü zülfe sor gayri şebistânım nasıl
- 20 Ettirip bir dâne-i hâle gîtâ-i akıbet
Cism ü cân ettim kıyâs et cânım nasıl
- 21 Bunca yıllar dol boşal kalmaz mı hiç bir şemmede
Duymasın ... varsın bûyânın nasıl
- 22 Al nigâhım sen ey mâh düş bizim Seyhan'a bir
Anlasınlar gözdeki serv ü hırâmanım nasıl
- 23 Söyleyin de sathı pür emvâcî Seyhan söyle kim
Serv ü sîmînîm nasıldır mâh-ı tâbânım nasıl
- 24 Esselâm ey sebze-i nev-hîz-i kabristan-ı şehir
Söyleyin yârân-ı eşk-i çeşm-i giryânım nasıl
- 25 Söyle kabristan-ı şehir söyle şehristân-ı kabr
Söyle sükkânın nasıldır mâh-ı söyle hüveyşânım nasıl
- 26 Esselâm ey ibn-i âh esâs senin için bilsen âh
Bilme hem bildirmesin Allah sûzânım nasıl
- 27 Yerde ünvardır bana Hayret acep devletliyim
Söylen ey rûhâniyan göklerde ünvanım nasıl

İlk beytin birinci dizesinde geçen “Nerde kaldın hey sabâ?” ifadesiyle seher yelinden haber beklemenin sabırsızlığı içindedir. Akrabalarının, sevdiklerinin ne durumda olduklarını sormaktadır. İkinci beyitte akraba ve çevresi tarafından hatırlanıp hatırlanmadığını sormaktadır. Üçüncü beyitte, şehrin etrafının yine rengârenk, coşkunluk ve mutluluk içinde olup olmadıklarını sormaktadır. Altıncı beyitte geçen “Sonra dön yaylağa çamlardan geçüp de inle gel” ifadesiyle Adana ormanlarını hatırlatıp yayladan söz etmektedir. Hayret Efendi, İstanbul’da beğendiği yerleri de sürekli Adana yaylalarına benzetmiştir. Yedinci beyitte yine duygu yoğunluğu içinde aya seslenmektedir. On birinci beyitte (bikes) ifadesiyle kimsesizliğine vurgu yapmakta ve varlığının yandığını belirtmektedir. On ikinci beyitte değişik bir atmosfer ve dalgalanma içinde çalkalandığını belirtmektedir. On yedinci beyitte ziyaretçilerin bile duvarının önüne yaklaşmamasını istemektedir. Yalnızlık ve çaresizliğini gözler önüne sermektedir. On dokuzuncu beyitte ise çektiği çileleri söylemektedir. Yirmi ikinci beyitte Seyhan nehrine yansımaları için aydan bir istekte bulunmaktadır. Ayın bakışını alıp Seyhan’a düşmesini ister. Yirmi beşinci beyitte vefat eden akraba ve çevresinin durumunu kabristandan sorar. Yirmi dördüncü beyitte ise yeni yeşeren bitkilere gözyaşı döktüğü yakınlarını sorar. Ruhlar âlemine mensup olanlardan göklerdeki durumunun nasıl olduğunu sorarak manzumeyi bitirir.

Hayret Efendi, Seyhan Manzumelerini aşağıdaki takdim-nâme ile Yenikapı Mevlevihânesi Şeyhi Celâlettin Efendiye göndermiştir (İz, 1936: 21-22).

mef û lü / me fâ’ î lü / me fâ’ î lü / fa’ û lün

- 1 Seyhan revân ol yürü Allah’ı seversen
Ol menba’-ı irfânıma doğru cereyân et

- 2 Ol hazretime benden edip arz-ı tahiyât
Eşfâkımı bir çağlayarak şöyle beyân et
- 3 Sînendeki mânâm ile gel cûş u hurûşâ
Girdâb-ı muhabbet kesil de deverân et
- 4 Seyyâr semâhâne olup devr ederek git
Sâhilleri devrânına nezâre kinân et
- 5 Mânâlarımın âb-ı revân üzre semâ'ın
Göster feleğe ehl-i semâ'-ı nigerân et
- 6 Devrâna getir uğradığın yerleri dâim
Ey dergeh-i mânâ yürü dâim deverân et
- 7 Ey dergeh-i mânâ-yı revân feyzini kesme
Hâmuşların cümle Hemedân et
- 8 Mânâda lehü'l-hamd bütün dedemâna
Hüveyşânım ile durma hemân sen deverân et
- 9 Ey hâme dede sîne dede haydi azîzân
Devreyleyerek sen dahi dergeh cereyân et
- 10 Vardık da dur ol hazretimin pîşgehinde
Bir şöyle hediyem ideyin arz-ı beyân et
- 11 Hatm olmayı bilmez bir aceb devr-i sühan bu
Hayretle azîzân gelin hû diyelim hû

4. SONUÇ

Adana'dan aldığı eğitimi daha da ilerletmek için İstanbul'a gelen Adanalı Hoca Hayret (Hayret Efendi olarak da bilinmektedir) bir daha memleketine dönmez. Değişik kurumlarda hocalık yaparak geçimini sağlar. Arapça ve Farsçası çok iyi olduğu için devletin üst düzey yöneticilerinin çocuklarına özel dersler de vermektedir. Sıra dışı değişik bir kişiliği vardır. Toplumda doğruluktan yana sözünü hiç esirgemeksizin doğru bildiklerini söylemekten çekinmez. Saltanata da zaman zaman ağır eleştirilerde bulunup bunları yayımladığı için Rodos'a sürgüne gönderilmiştir. İstanbul'daki ailesi de bu yüzden dağılmıştır. Son zamanları perişanlık içinde geçen Hayret Efendi İstanbul'da vefat eder, kabri İstanbul'dadır. İstanbul'da yaşadığı zaman zarfında memleketi Adana'ya sürekli özlem duymaktadır. İstanbul'un çok beğendiği mekânlarını özellikle yeşillik ve ormanlarını bu yüzden Adana'ya benzeter. Seyhan Manzumesinde de memleketine duyduğu hasreti dile getirmektedir.

KAYNAKÇA

HAYRET EFENDİ. (1304) *Sûk-ı Ukâz*. İstanbul: Karabet ve Kasbar Matbaası.

İZ, M. (1936). *Adanalı Hayret*. Mezuniyet Tezi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

KALYON, A. (2018). *Adanalı Hayret Efendi'nin İddialı Edebiyat Mecmuası Sûk-ı Ukâz*, Prof. Dr. Ahmet Mermer Armağanı, Ankara: Akçağ Yayınevi. s.398-430

KALYON, A. & KALYON, F. (2017). *Adanalı Hayret Efendi Şehrâyîn ve Sîhr-i Beyân*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

KÜTÜK, R. (2014). *Hayret, Mehmed Bahâeddîn Hayret Efendi, Adanalı Hoca Hayret Efendi*, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/> (erişim tarihi: 12.08.2016).